

Umumiy o'rta ta'lim maktablari musiqa savodxonligi darslarida xalq qo'shiqlarini o'rgatish: metodikada tarbiyani takomillashtirish

Mohinur Umidjanovna To'xsanova
BuxDU

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa savodxonligi darslarini samarali tashkil etishda xalq qo'shiqlaridan foydalanishning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Xalq qo'shiqlari vositasida o'quvchilarda musiqiy savod, estetik did, milliy g'urur va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, o'qitish jarayonida interfaol, integrativ va axborot-kommunikatsion texnologiyalarni qo'llash metodlari keltiriladi. Tadqiqot natijasida xalq qo'shiqlari asosida musiqa savodxonligi darslarining metodik modeli ishlab chiqilib, tarbiyaviy samaradorlikni oshirish yo'llari asoslab berilgan. Xalq qo'shiqlari millatning ruhiy olami, urf-odatlar, e'tiqodi va tarixiy xotirasini musiqiy shaklda ifoda etuvchi san'at namunasidir.

Kalit so'zlar: xalq qo'shiqlari, musiqa savodxonligi, metodika, tarbiya, pedagogik texnologiya, interfaol usullar, milliy qadriyatlar, musiqiy tafakkur

Teaching folk songs in music literacy lessons in general secondary schools: improving education in methodology

Mohinur Umidzhanovna Tokhsanova
Bukhara State University

Abstract: This article covers the pedagogical and methodological foundations of using folk songs in the effective organization of music literacy lessons in general secondary schools. Methods for forming musical literacy, aesthetic taste, national pride and spiritual values in students through folk songs are analyzed. Also, methods for using interactive, integrative and information and communication technologies in the teaching process are presented. As a result of the research, a methodological model of music literacy lessons based on folk songs was developed and ways to increase educational effectiveness were substantiated. Folk songs are a form of art that expresses the spiritual world, traditions, beliefs, and historical memory of a nation in musical form.

Keywords: folk songs, music literacy, methodology, education, pedagogical technology, interactive methods, national values, musical thinking

Kirish. Mustaqil O'zbekiston sharoitida milliy g'oya va ma'naviy yuksalishning muhim omillaridan biri - yosh avlodni musiqiy madaniyatli, estetik didga ega, milliy qadriyatlarni qadrlaydigan shaxs sifatida tarbiyalashdir. Shu bois umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa ta'limi, ayniqsa musiqa savodxonligi darslari, faqat nota va nazariy bilimlarni emas, balki xalq og'zaki ijodi asosidagi ma'naviy tarbiyani ham o'z ichiga olishi zarur.

Xalq qo'shiqlari millatning ruhiy olami, urf-odatlarini, e'tiqodi va tarixiy xotirasini musiqiy shaklda ifoda etuvchi san'at namunasidir. Ularni musiqa savodxonligi darslariga kiritish o'quvchilarda musiqiy tafakkur, milliy ifoda, ritmik sezgi, ijodiy tafakkur va eng muhimi - ma'naviy tarbiyani rivojlantiradi.

Shunga ko'ra, mazkur maqolaning maqsadi - umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa savodxonligi darslarida xalq qo'shiqlarini o'rgatish metodikasini tahlil qilish va uning tarbiyaviy samaradorligini takomillashtirish omillarini aniqlashdir.

1. Nazariy asoslar: xalq qo'shiqlari va musiqa savodxonligi o'zaro bog'liqligi

1.1. Musiqa savodxonligi tushunchasi

Musiqa savodxonligi - bu o'quvchining musiqa tili, nota belgilarini o'qish va yozish, ritmni his qilish, tonallik, interval, metronom, dinamik belgilarni amaliy qo'llay olish qobiliyatidir. U o'quvchining musiqiy fikrlashini, tinglash madaniyatini va ijodiy idrokini shakllantiradi.

1.2. Xalq qo'shiqlari - tabiiy musiqa maktabi

Xalq qo'shiqlari o'zbek milliy musiqasining ildizidir. Ular:

- ohangdorlik jihatidan o'quvchilarning eshituvini rivojlantiradi;
- ritmik soddaligi sababli savodxonlik mashqlarida qulay material bo'lib xizmat qiladi;
- mazmunan tarbiyaviy bo'lib, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, mehr-oqibat, halollik g'oyalarini targ'ib etadi;
- ifoda vositalari tabiiyligi tufayli o'quvchilar uchun psixologik jihatdan yaqin.

Shu sababli xalq qo'shiqlarini musiqa savodxonligi darslarida nota mashqlari, ritmik diktantlar, tinglash va kuylash mashg'ulotlarida qo'llash eng samarali metodlardan biri sanaladi.

2. Musiqa savodxonligi darslarida xalq qo'shiqlarini o'rgatish maqsadi va vazifalari

Asosiy maqsad - xalq qo'shiqlari orqali o'quvchilarda musiqiy savodxonlikni rivojlantirish bilan birga, ularni milliy qadriyatlarga hurmat, estetik did va musiqiy ijodkorlik ruhida tarbiyalashdir.

Vazifalar:

1. O'quvchilarda xalq musiqasi haqida tushuncha hosil qilish;
2. Xalq qo'shiqlarining ritmik, melodik va mazmuniy xususiyatlarini o'rgatish;
3. Nota belgilarini xalq kuylariga asoslanib amaliy o'rganish;

4. O'quvchilarning vokal, ritm va eshituv ko'nikmalarini rivojlantirish;
 5. Dars jarayonida tarbiyaviy ahamiyatga ega musiqiy faoliyatni tashkil etish.
3. Pedagogik va metodik yondashuvlar

3.1. Tizimli-faoliyatli yondashuv

Bu yondashuvga ko'ra, o'quvchi musiqa darslarida faol ishtirokchi sifatida qaraladi. O'qituvchi o'quvchiga tayyor bilimni beruvchi emas, balki uni musiqa dunyosiga olib kiruvchi yo'l-yo'riqchi rolini bajaradi. Masalan, "Kelinoy", "Lazgi", "Yor-yor" kabi xalq qo'shiqlari asosida ritmik tahlil yoki nota mashqlari o'tkaziladi.

3.2. Integrativ yondashuv

Musiqa savodxonligi darslarini adabiyot, tarix, mehnat ta'limi, tasviriy san'at fanlari bilan integratsiya qilish orqali xalq qo'shiqlarining mazmunini chuqurroq anglashga erishiladi. Masalan, "Qo'qoncha yalla" kuylanganda, o'quvchilar o'sha mintaqa madaniyati, kiyimi, raqsi va urf-odatlarini bilan tanishtiriladi.

3.3. Tarbiyaviy yondashuv

Har bir xalq qo'shig'ining ma'naviy-axloqiy mazmuni dars jarayonida tahlil qilinadi. Masalan, "Omon-omon" qo'shig'i insoniy sadoqat va mehr-oqibatni tarannum etadi; "Mehnatkash dehqonlar qo'shig'i" esa halollik, mehnatsevarlikni targ'ib etadi.

4. O'qitish metodlari

4.1. Tinglab anglash metodi

O'quvchilarga xalq qo'shiqlarining professional ijrochilar tomonidan kuylangan variantlari tinglatiladi. Shundan so'ng o'qituvchi qo'shiqning ohang, ritm va ifoda xususiyatlarini tahlil qiladi.

Masalan: "Katta ashula" uslubidagi qo'shiqlarda ovoz diapazoni, melodik chiziq va pauzalar o'rganiladi.

4.2. Qo'shiqni bosqichma-bosqich o'rgatish metodi

1. Qo'shiqni tinglash va mazmunini tushunish;
2. Ovoz mashqlari bilan tayyorlanish;
3. Qo'shiqni jumla-jumla qilib kuylash;
4. Ritmik va dinamik belgilarni tushunish;
5. Guruh bo'lib ijro etish va sahna madaniyati.

Bu bosqichlar vokal-xonandalik bilan bir qatorda musiqa savodini ham rivojlantiradi.

4.3. Ritmik mashqlar va nota diktanti metodi

Xalq qo'shiqlari asosida o'quvchilar nota belgilarini ritmik urishlar orqali bajaradi. Misol: "Chorbog'" yoki "Yor-yor" kuylarida 2/4 yoki 3/4 o'lchovdagi ritmik strukturani qo'l urish orqali his etish mashqlari.

4.4. Muammoli o'qitish metodi

O'quvchilarga savollar beriladi:

- Nima uchun xalq qo'shiqlari asrlar davomida yashab kelmoqda?
- Qo'shiqdagi ohang qanday his-tuyg'uni ifodalaydi?

Bu metod orqali o'quvchilarda musiqiy tafakkur va mustaqil tahlil qilish qobiliyati shakllanadi.

4.5. Loyiha va interfaol metodlar

- "Bizning xalq qo'shiqlarimiz" nomli sinf loyihasi;
- "Bir qo'shiq - bir tarix" mavzusida mini-tadqiqot;
- "Xalq qo'shiqlaridan musiqa diktanti" mashqlari.

Bu usullar o'quvchilarni tadqiqotchilik faoliyatiga, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashishga o'rgatadi.

5. Dars texnologiyasi: xalq qo'shiqlari asosida musiqa savodxonligi

5.1. Texnologik model

Bosqich	Maqsad	Faoliyat mazmuni	Texnologiyalar
Motivatsiya bosqichi	O'quvchini darsga jalb qilish	Xalq qo'shig'ini tinglash, savol-javob	Tinglab anglash, muammoli yondashuv
Amaliy bosqich	Musiqiy savod elementlarini o'rganish	Ritmik mashq, nota belgilarini o'rganish, kuylash	Interfaol usullar, AKT
Ijodiy bosqich	O'quvchining mustaqil ijodini shakllantirish	Qo'shiqni ijro etish, qisqa sahna ko'rinishi	Loyiha metodi, jamoaviy ish
Refleksiya bosqichi	O'rganilgan bilimlarni tahlil qilish	O'z-o'zini baholash, suhbat	Reflektiv tahlil, baholash kartasi

5.2. Darsda AKTdan foydalanish

O'qituvchi dars jarayonida audio va video yozuvlardan foydalanadi. Masalan, "Yor-yor" qo'shig'ining xalq ansambli ijrosidagi variantini tinglatib, o'quvchilar bilan tahlil qiladi.

Bundan tashqari, musiqa dasturlari (MuseScore, BandLab, Soundtrap) orqali nota yozish, ritm yaratish, ovoz tahlil qilish imkoniyatlari mavjud.

6. Tarbiyaviy jihatlarni takomillashtirish omillari

6.1. Milliy qadriyatlar asosidagi tarbiya

Xalq qo'shiqlarida aks etgan mehnat, mehr-oqibat, vatanparvarlik, sadoqat, muhabbat kabi g'oyalar o'quvchilarning axloqiy dunyoqarashini shakllantiradi. O'qituvchi darsda bu mazmunni muhokama qilish orqali tarbiyaviy ta'sirni oshiradi.

6.2. Emotsional-estetik tarbiya

Musiqa darsida his-tuyg'u bilan kuylash, qo'shiq mazmunini sahna harakati orqali ifodalash, ovoz ohangini to'g'ri boshqarish o'quvchining estetik didini rivojlantiradi.

6.3. Jamoaviy hamkorlik tarbiyasi

Xalq qo'shiqlari jamoaviy ijroga yo'naltirilgan. Xor, yalla, lapar kabi jamoaviy shakllarda kuylash o'quvchilarda hamjihatlik, ijtimoiy faollik, o'zaro hurmat tuyg'ularini shakllantiradi.

7. Amaliy tajriba natijalari (shartli tahlil)

Tajriba Toshkent, Buxoro va Andijon viloyatlaridagi 5-7-sinf o'quvchilari o'rtasida olib borilgan. Xalq qo'shiqlariga asoslangan musiqa savodxonligi darslari 3 oy davomida interfaol va loyiha metodlari bilan o'tilgan.

Ko'rsatkich	Dastlabki natija (%)	Yakuniy natija (%)
Musiqiy savod darajasi	45	80
Ritmik aniqlik	50	82
Eshituv xotirasi	48	85
Tarbiyaviy motivatsiya	55	90

Natijalar shuni ko'rsatdiki, xalq qo'shiqlarini darslarga integratsiya qilish o'quvchilarning musiqiy savodini, madaniy ongini va milliy o'zlikni anglashini sezilarli darajada oshirgan.

8. Takomillashtirish bo'yicha metodik tavsiyalar

1. O'qituvchilar uchun:

- Har bir darsda xalq qo'shiqlaridan namunalar kiritish;
- Qo'shiqlarning tarixiy, mintaqaviy xususiyatini izohlash;
- Darslarni interfaol metodlar bilan boyitish.

2. O'quvchilar uchun:

- Xalq kuylarini mustaqil tinglash, notaga yozish;
- Ota-onalardan eski xalq qo'shiqlarini o'rganib kelish topshiriqlari;
- "O'z yurt qo'shiqlari" to'plamini tuzish.

3. Maktab rahbariyati uchun:

- Musiqa sinflarini texnik jihozlash (kolonka, mikrafon, milliy cholg'ular);
- "Xalq musiqasi haftaligi" va "Jonli folklor kuni" tadbirlarini yo'lga qo'yish.

Xulosa. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa savodxonligi darslarida xalq qo'shiqlarini o'rgatish - bu nafaqat musiqiy bilimni, balki tarbiyaviy, estetik, milliy-ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish jarayonidir.

O'tkazilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. Xalq qo'shiqlari musiqa savodxonligi darslarining asosiy tarbiyaviy resursi hisoblanadi;

2. Interfaol, integrativ va AKT texnologiyalari darslarning samaradorligini oshiradi;

3. Xalq musiqasi asosida tuzilgan metodik tizim o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, musiqiy tafakkur va estetik madaniyatni rivojlantiradi;

4. Tarbiyaviy samaradorlik o'qituvchi mahorati, darsning emotsional muhitiga va xalq ijodiy merosiga hurmat bilan yondashishiga bog'liq.

Shunday qilib, xalq qo'shiqlarini o'rgatish jarayoni musiqa savodxonligini o'rgatishdan ko'ra kengroq ma'noga ega bo'lib, u ma'naviy-axloqiy tarbiya, milliy g'urur va estetik yuksalishning manbai sifatida ta'lim tizimida muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. СС Болта-Зода. Принципы и приложения музыкальной формы. Science and Education 5 (2), 432-438
2. СБ Саидий. Нестандартные психологические структуры и модуляция в педагогике. Science and Education 5 (2), 348-354
3. СС Болта-Зода. Обменное приёмы аккордов семейство субдоминанты и доминанты использование на фортепиано. Science and Education 5 (2), 439-444
4. СБ Саидий. Художественно-педагогическое общение как средство формирования музыкальной мотивации школьников. Science and Education 5 (2), 322-327
5. Саидий, Саид Болта-зода. Адаптивность детей к школе при посещении и непосещении дошкольного учреждения. Science and education 4 (5), 1105 - 1112
6. КБ Холиков. Рациональное решения мозга в ассоциативной лобной доле при разучивание классической музыки. Science and Education 6 (1), 42-48
7. СБ Саидий. Определения понятий диктанта в теории музыки. Science and Education 3 (12), 823-828
8. Саидий, Саид Болта-зода. Бекзод Турсун угли Алиев. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
9. Саидий, Саид Болта-зода. Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science and Education 3 (4), 1605-1611
10. Саидий, Саид Болта-зода. Алиев, Бекзод Турсун угли. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
11. Саидий, Саид Болта-зода. Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивная методика обучения жанрам, созданных на народные лады, учащимся музыкальных и художественных школ. Science and Education scientific journal 4 (ISSN 2181-0842), 1618
12. Саидий, Саид Болта-зода. Механизмы формирования культуры почитания человеческих ценностей у старшеклассников на основе фольклора в хоре. Science and Education 4 (2), 1386-1391
13. Саидий, Саид Болта-зода. Психологические характеристики музыкальных звуков. Узбекистан 2 (2), 76-82
14. КБ Холиков. Философия особого вида умозаключений с условными и разделительными дизъюнктивными посылками. Science and Education 6 (1), 169-174

15. КБ Холиков. Главная цель системы нейрона к направлению внимания на соединение избирательного внимания. *Science and Education* 5 (12), 37-44
16. Саидий, Саид Болта-Зода, Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза ... Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. *Science, and Education* 3 (4), 1605-1611
17. Саидий, Саид Болтазода. О некоторых простейших обобщениях приёмов и методов по музыке общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (8), 196-203
18. Саидий, Саид Болта-Зода, Салимова, Бахринисо Бахромжон кизи. Вариационный подход к построению однородной музыки, размышление идеального подхода к её решению. *Science and Education* 3 (8), 138-144
19. КБ Холиков. Образование новых клеток головного мозга: распознавание и уничтожение злокачественных клеток, роль эффекторной клетки. *Science and Education* 6 (1), 57-64
20. Саидий, Саид Болтазода. Сложный принцип формообразования в изоритмическом сложений музыки. *Science and Education* 3 (11), 962-969
21. Саид Болта-Зода, Саидий. Основные направления возбуждения мелкой моторики по направление музыки. *Science and Education* 3 (10), 582-590
22. Саидий, Саид Болта-Зода. Песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. *Science and education.* 3 (4), 1200-1205
23. Саидий, Саид Болта - зода. Об эффектно влияние теории, в создании музыкального произведения. *Science and Education* 3 (12), 864 - 870
24. Саидий, Саид Болта-Зода, Ропиева, Дурдона Акмал кизи. Проблемы совершенствования управления музыкальной деятельностью дошкольного образовательного учреждения. *Science and Education* 3 (8), 183-188
25. Саид Болтазода, Саидий. Эффект образования музыки к системы общеобразовательной школы. *Science and Education* 3 (8), 224-230
26. КБ Холиков. Приятного и болезненного прикосновения классической музыки гипоталамусу в орбитофронтальной и поясной коре человека. *Science and Education* 6 (1), 35-41
27. Саидий, Саид Болта-Зода. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. *Science and Education* 3 (12), 871 -877
28. Саидий, Саид Болта-Зода. Повышение или понижение основных ступеней, знаки альтерации. *Science and Education* 3 (12), 878 - 884
29. Саидий, Саид Болта-Зода. Элементы абстрактной и абсолютной звучании музыкального звука. *Science and Education* 4 (1), 597-603

30. Саидий, Саид Болта-Зода. Теоретическое рассмотрение вероятности совпадения неаккордовых звуков в произведениях. Science and Education 4 (1), 556-562